

STANISŁAW LISIECKI
Poznań

TURYSTYKA ZAGRANICZNA MŁODZIEŻY ZACHODNIONIEMIECKIEJ JAKO ELEMENT WYCHOWANIA PÓLITYCZNEGO I POLITYKI ZAGRANICZNEJ RFN

W zachodnioniemieckich koncepcjach normalizacji stosunków z Polską szczególnie podkreśla się rolę turystyki i kontaktów młodzieży obu krajów, z którymi wiąże się nadzieja na „trwałe zrozumienie i poznanie mogące zatrzeć w pamięci złą przeszłość”¹.

Miarą znaczenia, jakie przypisuje się w RFN turystyce i kontaktom zagranicznym młodzieży może być też oświadczenie zawarte w *Sprawozdaniu rządu zachodnioniemieckiego odnośnie do położenia młodzieży i starań w zakresie pomocy dla niej z 1965 r.*:

„Młodzież zachodnioniemiecka dąży do swobodnego i pokojowego zbliżenia między narodami i doprowadzenia tą drogą do głębszego zrozumienia między obcymi sobie kulturami i narodami. Żywa gotowość do zaprzyjaźnienia się z młodzieżą świata stwarza szansę dla polityki niemieckiej, w tym sensie, że za pośrednictwem młodzieży usiłowania i cele polityki zagranicznej zostaną przeniesione w przyszłość i ugruntowane w przyszłych pokoleniach. Międzynarodowe spotkania młodzieży są z tego względu ważnym środkiem politycznego wychowania i istotnym elementem zachodnioniemieckiej polityki zagranicznej”².

1. TURYSTYKA JAKO MIĘDZYNARODOWE SPOTKANIA MŁODZIEŻY

Międzynarodowe spotkania młodzieży (*internationale Jugendbegegnungen*) stanowią jedną z wyspecjalizowanych form turystyki młodzieży polegającą na spotkaniach z młodzieżą odwiedzanego kraju³. Tak rozumiana turystyka obejmuje różnorodne kategorie spotkań⁴:

¹ „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung” nr 10 z 27 I 1971, s. 81.

² *Bericht der Bundesregierung über die Lage der Jugend und über die Bestrebungen auf dem Gebiete der Jugendhilfe von 1965. Abschnitt: Internationale Jugendbegegnung*, s. 72.

³ R. Wagner, *Jugend im fremden Land*, Düsseldorf 1970, s. 14.

⁴ *Ibidem*, ss. 19 - 22.

- pojedyncze lub grupowe podróże bez zagranicznej grupy kontaktowej, np.: podróże studyjne (podróże, które mają na celu zapoznanie się z określonym kręgiem rzeczywistości społeczno-politycznej innego państwa lub narodu, np. systemem oświaty, opieką zdrowotną, folklorem itp.) i informacyjne, podróże traktowane jako uzupełnienie wykształcenia, podróże chórów, orkiestr młodzieżowych, grup sportowych,
- podróże studyjno-informacyjne odbywane wspólnie z młodzieżą odwiedzanego kraju, np.: dwu lub więcej grup narodowościowych będących w stałym kontakcie, dwu lub więcej delegacji organizacji młodzieżowych,
- połączenie podróży studyjnej z pobytem studyjnym w wielu miejscowościach,
- podróże studyjne młodzieży szkolnej w ramach współpracy międzynarodowej szkół,
- dobrowolne międzynarodowe obozy pracy; np.: pomoc przy zniwach, opieka nad grobami żołnierzy poległych w II wojnie światowej, opieka nad młodzieżą ułomną,
- różnorodne kursy (np. żeglarskie) z obsadą międzynarodową,
- międzynarodowe spotkanie o charakterze zabawowym: organizowane przez miasta lub regiony, organizacje i związki młodzieży, rozgrywki sportowe połączone z spotkaniami, podróże olimpijskie, tzw. *Olympiafahrten* w połączeniu z pobytem na międzynarodowym obozie młodzieży,
- posiedzenia i seminaria: międzynarodowe kursy organizowane dla młodzieży w zakresie międzynarodowej polityki młodzieży, seminaria na temat pracy z młodzieżą, wspólne konferencje na temat zrozumienia między narodami i międzynarodowej pracy z młodzieżą,
- praca lub studia za granicą: pobyt u obcej rodziny w odwiedzanym kraju, wymiana uczniów pomiędzy szkołami różnych państw, studia za granicą, praktyki zagraniczne,
- kursy językowe połączone ze spotkaniami młodzieży różnych narodowości: połączenie programu kursu z programem międzynarodowych spotkań, specjalne kursy językowe połączone z pobytem u rodziny odwiedzanego kraju,
- spotkania młodzieży w rodzinach: pobyt u rodziny odwiedzanego kraju na zasadzie wymiany, różnorodne formy wymiany młodzieży uczniów i studentów w połączeniu z kontaktem z rodzinami odwiedzanych krajów.

Wszystkie wymienione powyżej formy spotkań młodzieży są poprzedzone szkoleniem przygotowawczym (w formie tygodniowych lub dwutygodniowych seminariów). Charakteryzuje je stosunkowo krótki czas

trwania (od jednego do sześciu tygodni) a opiekę nad tymi spotkaniami sprawują pedagodzy, psychologzy czy socjologzy. Są one finansowane bądź dofinansowywane przez rząd zachodnioniemiecki lub poszczególne rządy krajowe⁵.

Nakreśliśmy powyżej w sposób możliwie systematyczny szereg form, które wchodzi w skład turystyki rozumianej jako „międzynarodowe spotkania młodzieży”. Wydaje się, że to wyszczególnienie, a szczególnie rozróżnienie pomiędzy turystyką a „spotkaniami” stwarza dogodne przesłanki do omówienia spotkań młodzieży zachodnioniemieckiej z młodzieżą Francji, Izraela oraz Polski. Dodajmy spotkań, które w powyższym rozumieniu stanowią ważny element wychowania politycznego i środowisk zachodnioniemieckiej polityki zagranicznej.

2. MIĘDZYNARODOWE KONTAKTY MŁODZIEŻY ZACHODNIONIEMIECKIEJ — ŚRODEK WYCHOWANIA CZY ELEMENT POLITYKI ZAGRANICZNEJ?

Spróbujmy nakreślić teraz istotę i zadania turystyki w tych dwóch dziedzinach. Wychowanie polityczne nie jest w RFN przedmiotem, lecz zasadą wychowania, w której pokrewne — a *de facto* wszystkie — przedmioty nauczania są ściśle podporządkowane. Wychowanie to jest procesem dydaktyczno-politycznym zmierzającym do „samoustanowienia takich form osobowości, które pozwoliłyby zająć się adekwatnie i praktycznie problemami decyzji politycznych”⁶. Charakteryzując ogólne założenia wychowania politycznego w RFN warto przypomnieć poglądy prof. F. Messerschmida, dyrektora Federalnej Centrali do spraw Wychowania Politycznego (*Bundeszentrale für politische Bildung*). W wypracowanych przez niego założeniach czytamy m. in.⁷

1. „W wychowaniu politycznym nie chodzi tylko o osiągnięcie zwyczajnej integracji młodych i dorosłych obywateli w ramach istniejącego społeczeństwa, lecz o ciągłą zmianę tego społeczeństwa.
2. Wychowanie polityczne wychodzi z założenia, że polityczno-społeczne przemiany są nie tylko nieuniknione i obiektywnie możliwe do przewidzenia, lecz w sensie świadomego kształtowania przyszłości — wręcz pożądane.
3. Wychowanie polityczne nie powinno przyczynić się do zawołowania lub tłu-

⁵ G. Winter, *Einstellungsänderung durch internationale Begegnung*. Sammelbericht über sozialpsychologische Beiträge zum Thema *Völkerverständigung durch Auslandsreisen und internationale Jugendtreffen*. Starnberg 1974, s. 7.

⁶ D. Danckwort, *Erziehung zur internationalen Verständigung*, München 1965, s. 26, tegoż, *Jugend im Gemeinschaftsdiensten*, München 1957, s. 47.

⁷ F. Messerschmid, *Zur gegenwärtige Situation des politischen Unterrichts in Schule*. „Lehr- und Lernmittel im politischen Unterricht”. „Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung” nr 89/1970, ss. 7 - 8.

mienia społeczno-politycznych konfliktów, lecz doprowadzić do ich rozwiązania za pomocą racjonalnych analiz i bazujących na nich projektach przyszłościowych.

4. Wychowanie polityczne polega zatem na krytycznej refleksji nad polityką i społeczeństwem w ogóle.
5. Wychowanie polityczne ma przysposabiać do wyrabiania własnych poglądów i dlatego nie może być uprawiane bez norm wartościujących, lecz musi uznawać normy nośne demokracji, a wśród nich otwartość (*Öffenheit*) wobec odmienności stanowisk⁸.

Wymienione powyżej założenia wychowania politycznego akcentują problem usamodzielnienia jednostek w działaniach o charakterze politycznym. Realizacje zadań wychowania politycznego dokonują się głównie poprzez szkołę, co nie oznacza by oddziaływanie wychowania politycznego ograniczało się do terenu szkoły. Można nawet wysunąć tezę, że wychowanie polityczne w RFN dokonuje się głównie poza szkołą. W rodzinie, grupach nieformalnych, a także poprzez kontakty z przedstawicielami obcych narodów. Turystykę traktuje się jako środek sprzyjający⁸:

- politycznym decyzjom i rozstrzygnięciom;
- powstaniu uczucia politycznej współodpowiedzialności,
- wnoszeniu wkładu we współzycie i współpracę międzynarodową,
- likwidacji napięć pomiędzy narodami i państwami.

W tym też znaczeniu międzynarodowe spotkania młodzieży mają wspierać wychowanie polityczne młodzieży uczącej się, albo — w przypadku młodzieży starszej — wspierać funkcję emancypacyjną w kształtowaniu postaw wobec zachodnioniemieckiej rzeczywistości społeczno-politycznej⁹.

Koncepcję wychowania młodzieży zachodnioniemieckiej na politycznie czynną, wykazującą się obywatelską inicjatywą i krytyczną refleksją nad państwem i społeczeństwem, poddać można w wątpliwość. W praktyce bowiem szkoła, jak i czynniki wspierające szkołę w zakresie wychowania politycznego spełniają funkcje służebne wobec ideologii burżuazyjnej i potrzeb zachodnioniemieckiej polityki zagranicznej. Podkreślają to zgodnie eksperci zachodnioniemieccy podnosząc, że „turystyka zagraniczna młodzieży zachodnioniemieckiej służy przede wszystkim ministerstwu spraw zagranicznych w Bonn, a nie usamodzielnianiu młodzieży w sprawach politycznego działania”¹⁰. Wyrazem tej tendencji może być następująca wypowiedź:

„Dla młodzieży, międzynarodowe spotkania, poznanie obcych języków, innych narodów, kultur nie jest żadnym *hobby* w czasie wolnym, ale życiowym zadaniem

⁸ D. Danckwort, *Erziehung...*, op. cit., s. 26.

⁹ G. Winter, *Einstellungsänderung...*, op. cit., s. 109.

¹⁰ H. Bonn, *Europäische Jugendbewegung*. Mondorf 1969, s. 40.

o dużym znaczeniu politycznym. Jest to szczególnie ważne dla narodu, który przez wiele lat na skutek panowania dyktatury narodowosocjalistycznej był odrzucony przez świat i przez tyle samo lat musiał koncentrować się na swojej wewnętrznej odbudowie”¹¹.

Takie stanowisko jest — siłą rzeczy — wyrazem podporządkowania turystyki programom politycznym realizowanym przez kolejne rządy zachodnioniemieckie. Świadczą o tym podejmowane przez RFN kierunki oddziaływania politycznego turystyki do 1969 r. Na ich czoło wysuwa się rozwój kontaktów młodzieży pomiędzy RFN i Francją oraz RFN i Izraelem, które strona zachodnioniemiecka podniosła do rangi „wzorca” dla rozwoju kontaktów młodzieży z Polski i RFN.

„Po tym jak się udało doprowadzić do pojednania z sąsiadem francuskim i ustanowić na nowych podstawach stosunki niemiecko-żydowskie, normalizacja stosunków niemiecko-polskich jest uznana za pilne zadanie. Należy podjąć próbę dania ludziom z RFN i Polski możliwości wzajemnego poznania się. Szczególnie ważna jest wymiana młodzieży”¹².

3. TURYSTYKA ZAGRANICZNA JAKO ELEMENT ZBLIŻENIA Z FRANCJĄ I POJEDNANIA (AUSSÖHNUNG) Z IZRAELEM

Niemcy zachodnie znalazły się po II wojnie światowej bardzo szybko w czołówce państw zachodnich. Wobec historycznie uwarunkowanych i utrwalonych w czasie II wojny światowej uprzedzeń i braku zaufania do Niemców szczególnego znaczenia dla rozwoju RFN nabrało przyspieszenie procesu integracji społecznej i kulturalnej z państwami Europy zachodniej. Stąd też strona zachodnioniemiecka kładła duży nacisk na wychowanie młodzieży w duchu europejskim. W młodej generacji dopatrywano się czynnika, który — wobec mniejszego obciążenia psychicznego — byłby w stanie usunąć uprzedzenia Europy zachodniej do RFN.

Oddziaływanie wychowawcze w duchu integracji europejskiej nie ograniczało się tylko do szkoły. Również turystyka wkalkulowana została w skład czynników wspierających państwo w tej dziedzinie. Turystyka i wymiana młodzieży stały się nierozłącznym atrybutem bilateralnych układów kulturalnych zawieranych przez RFN z państwami zachodnioeuropejskimi, w ramach których podpisywano umowy o wzmożonych kontaktach młodzieży. Układy takie zawarto: z Francją — 1963; W. Brytanią — 1965; Belgią — 1966, Norwegią — 1967¹³. Podobne umowy za-

¹¹ R. Wagner, *Jugend...*, op. cit., s. 109.

¹² „Deutschland Union-Dienst” nr 147 z 6 VIII 1970.

¹³ H. Ott, *Handbuch der internationalen Jugendarbeit*. Köln 1968, s. 46.

wierano także z innymi państwami Europy zachodniej, z którymi RFN nie miała zawartych układów kulturalnych, jak np. z Danią i Finlandią¹⁴. Umowy takie obejmowały:

- wspólne posiedzenia, seminaria i konferencje młodzieży na tematy polepszenia wzajemnych stosunków,
- podróże studyjne w połączeniu z konferencjami odbywanymi wspólnie z organizacjami młodzieżowymi odwiedzanego kraju,
- bilateralne spotkania młodzieży w ramach obozów pracy, kontaktów sportowych i artystycznych,
- praktyki zagraniczne dla organizatorów i działaczy pracy międzynarodowej połączone z wymianą doświadczeń (*Internationale Jugendarbeit*).

Turystyka jako element zbliżenia z Francją

Obiektem szczególnej troski i opieki wpływowych instytucji rządowych RFN jest współpraca młodzieżowa z Francją, w ramach utworzonego w 1963 r. Zachodnioniemiecko-Francuskiego Biura do spraw Wymiany Młodzieży. Jego powstanie było następstwem zawartego przez de Gaulle'a i K. Adenauera traktatu zachodnioniemiecko-francuskiego (tzw. elizejskiego) i stanowiło ukoronowanie dotychczasowej współpracy, której początki datuje się już w końcu lat czterdziestych¹⁵. W rozwoju tej współpracy — do czasu utworzenia Biura — wyróżnić można dwie fazy¹⁶:

- pierwsza: przełom lat czterdziestych i początek pięćdziesiątych: w 1948 r. w okupacyjnej strefie francuskiej powstał Instytut do spraw Kontaktów Międzynarodowych (*Institut für internationale Begegnungen*) dla potrzeb rozwijających się kontaktów młodzieży z RFN i Francji,
- druga: w 1953 r. Federalny Związek Organizacji Młodzieżowych w RFN i Rada Francuskich Organizacji Młodzieżowych utworzyły wspólną komisję do spraw wzajemnych kontaktów młodzieży.

Utworzenie Biura było wydarzeniem, które nie miało precedensu w historii stosunków międzynarodowych, bowiem w traktacie z 1963 r. turystyce i spotkaniom młodzieży przypisano centralną rolę w realizacji polityki zagranicznej tych dwóch państw a powstanie tego biura było pierwszą próbą instytucjonalizacji kontaktów młodzieży pomiędzy dwo-

¹⁴ W. Pfirmann, *Struktur und Programme der bilateralen Zusammenarbeit*, „Deutsche Jugend” nr 8/1968, s. 377.

¹⁵ Utworzenie tego Biura nastąpiło w wyniku porozumienia podpisanego przez ministrów spraw zagranicznych obu państw w dniu 5 lipca 1967 r.

¹⁶ *Aufgaben von Gestern, Möglichkeiten für Morgen*. „Deutsche Jugend” nr 2/1966, s. 49.

ma państwami¹⁷. Biuro to składa się z Kuratorium, Sekretariatu Generalnego, Wydziału Francuskiego (w Paryżu) i Wydziału Zachodnioniemieckiego (w Bonn). Działalność tego Biura można scharakteryzować w kilku punktach. Polegała ona na subwencjonowaniu, inspirowaniu i organizowaniu: kontaktów francuskich i zachodnioniemieckich stowarzyszeń mających cele wychowawcze, wymiany młodzieży w ramach tzw. miast bliźniaczych, wymiany uczniów i studentów oraz młodzieży pracującej, wspólnych obozów pracy, wymiany sportowej, wyjazdów zagranicznych połączonych z pracą, pozaszkolnej nauki języka partnera wymiany i wyjazdów w ramach akcji „Poznajmy Francję” (*Connaissance de la France*) i „Odkrywamy RFN” (*Wir entdecken Deutschland*). Według wytycznych uchwalonych przez kuratorium w 1965 r.:

„Biuro służy młodym Francuzom i młodym Niemcom. Ma za zadanie zacieśniać więzy łączące młodzież obu krajów i pogłębiać ich wzajemne zrozumienie. Biuro popiera wymianę młodzieży i spotkania w ich najróżnorodniejszych formach. Popiera w szczególności wszystko to co przyczynia się do zmniejszenia bariery językowej oraz do nawiązania kontaktów osobistych [...]”¹⁸.

W wytycznych podkreśla się też wyraźnie że omawiane Biuro nie jest instytucją popierającą — tak jak biura podróży — turystykę masową, czy instytucją ułatwiającą wyjazd zagraniczny, ale jego głównym celem jest pożądany rezultat wychowawczy i polityczny. Biuro zajmuje się wymianą i spotkaniami młodzieży obu krajów w wieku od 13 do 30 lat, które obejmują rocznie kilkaset tysięcy osób z każdej strony, przejawiając stałe tendencje wzrostu. O ile w 1964 r. zarejestrowano np. 5 500 spotkań młodzieży, w których wzięło udział 288 tys. młodzieży, o tyle pod koniec lat sześćdziesiątych liczby te wzrosły odpowiednio do 7 500 i 420 tys.¹⁹ Mimo tych osiągnięć współpraca młodzieżowa pomiędzy RFN a Francją stała się — szczególnie w ostatnich latach — przedmiotem krytyki, ponieważ nie spełnia pokładanych w niej nadziei. M. in. w październiku 1976 r. dwustu przedstawicieli organizacji młodzieżowych obu krajów dyskutowało nad zagadnieniami tej wymiany, zgłaszając wiele uwag krytycznych. Przedstawione spostrzeżenia można sprowadzić do uwag dotyczących:²⁰ — rosnącej dysproporcji pomiędzy coraz większą liczbą młodych ludzi z RFN podróżujących do Francji, a znacznie mniejszą liczbą Francuzów, którzy w ramach wymiany odwiedzają RFN, coraz

¹⁷ G.W. Gehring, *Zwei Jahre Deutsch-Französisches Jugendwerk*. „Deutsche Jugend” nr 2/1966, s. 62.

¹⁸ Cytuję za A. Kwilecki, *Socjologiczne aspekty stosunków Francja-NRF*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1972, s. 67.

¹⁹ *Ibidem*, s. 70.

²⁰ E. Guz, *Trzeci koszyk*, Warszawa 1977, ss. 170 - 171.

większej przewagi uczniów i studentów uczestniczących w wymianie kosztem młodzieży pracującej (pracującym za każdy dzień nieobecności w pracy potrąca się z miesięcznego zarobku), charakteru tej wymiany, która staje się coraz bardziej zwykłą turystyką, a przecież nie w tym celu powołano Biuro, braku znajomości języka partnerów wymiany.

Należy jednakże zaznaczyć, że pomimo krytyki kierowanej przez obie strony pod adresem Biura do spraw Wymiany Młodzieży, współpraca pomiędzy Francją a RFN w tej dziedzinie uważana jest w warunkach zachodnich za wzorcową. W oficjalnych deklaracjach ekspertów zachodnioniemieckich zajmujących się międzynarodową pracą z młodzieżą podkreśla się też niejednokrotnie „modelowy charakter” Zachodnioniemcko-Francuskiego Biura do spraw Wymiany Młodzieży dla przyszłej współpracy w ramach Biura Europejskiego (*Europäisches Jugendwerk*)²¹. Szczególnie podkreśla się, że biuro to rozszerzyło znacznie tradycyjnie pojmowany zasięg kontaktów młodzieży, obejmując szerokie kręgi społeczne i różne dziedziny życia oraz stanowi przykład rozwiązań organizacyjno-administracyjnych, które przyczyniły się do masowych kontaktów młodzieży obu krajów. Podobnie, jak w przypadku Biura francusko-zachodnioniemieckiego, projekt Biura Europejskiego był forsowany głównie przez stronę zachodnioniemiecką²². Znalazło to swój wyraz w podjętej 9 grudnia 1964 r. uchwale zachodnioniemieckiego *Bundestagu* w sprawie utworzenia takiego biura, którą skierowano następnie do Rady Europejskiej. W uchwale tej czytamy:

„Rząd zachodnioniemiecki będzie popierał dążenie do utworzenia Europejskiego Biura do spraw Młodzieży, które poprzez kontakty i współpracę młodzieży będzie przyczyniało się do integracji europejskiej”²³.

Starania rządu zachodnioniemieckiego — popierane deklaracjami zwiększonego wkładu finansowego — nie zostały, jak dotychczas, urzeczywistnione²⁴. Wprawdzie Parlament Europejski na swym posiedzeniu w maju 1966 r. wniosek ten poparł, lecz wobec braku zainteresowania innych państw zachodnioeuropejskich i licznych rozbieżności co do charakteru takiego Biura wniosek ten nie został wówczas zrealizowany.

²¹ H. Ott, *Handbuch...*, op. cit., s. 57. Porównaj też *Richtlinien des Deutsch-Französischen Jugendwerk*, „Außerschulische Bildung” nr 3/1976, s. 27.

²² H. Ott, *Die Grundlagen für die europäische Jugendarbeit, Jahrbuch für Jugendreisen und internationalen Jugendaustausch*. Bonn 1964, s. 13.

²³ Beschluss des Deutschen Bundestags vom 9 XII 1964 zu einem europäischen Jugendwerk und zum Bilateralen Jugendaustausch. W: H. Ott, *Handbuch...*, op. cit., s. 182.

²⁴ Jak obliczono koszty utrzymania takiego biura wynosiłyby około 18 mln DM — z czego 6 mln zobowiązała się pokrywać RFN.

Pewną próbą znalezienia sposobu popierania wymiany młodzieżowej na skalę ogólnoeuropejską, a ściślej zachodnioeuropejską, było powstanie w 1972 r., w Strasburgu, tzw. Europejskiego Funduszu Młodzieży (*The European Youth Foundation*) z udziałem 18 państw²⁵. Kapitał zakładowy tego funduszu ustalono na 3 mln franków francuskich (1,5 mln DM). Miał on stworzyć niezbędną bazę dla: spotkań młodzieży zachodnioeuropejskiej, seminariów i szkoleń, administracji zachodnioeuropejskich organizacji młodzieżowych.

Kryteria podziału tego funduszu i zasady finansowania organizowanych spotkań młodzieży określone zostały w *Ogólnych zasadach finansowej regulacji funduszu* (*Allgemeine Finanzierungsregeln des Europäischen Jugendwerkes*)²⁶. W dokumencie tym zawarto też postulaty dotyczące wzrostu subwencji finansowych w miarę podnoszenia wysokości wpłat państw uczestniczących w tym funduszu. Faktycznie jednak wysokość tego funduszu nie uległa jak dotychczas zmianie (w 1976 r. wynosiła równe 3 mln franków), co biorąc pod uwagę nasilającą się inflację — oznacza, że realnie uległa pomniejszeniu.

Turystyka jako czynnik pojednania z Izraelem

Turystyka młodzieży nie tylko — jak w przypadku Francji — uzupełniała oficjalną płaszczyznę współżycia z innymi państwami, ale w pewnych wypadkach ją wyprzedzała. Najlepszym przykładem tego zjawiska może być rozwój turystyki młodzieży zachodnioniemieckiej do Izraela przed nawiązaniem oficjalnych stosunków dyplomatycznych i państwowych w 1965 r. Począwszy od 1955 r. do Izraela wyjeżdżało rokrocznie kilka do kilkudziesięciu grup młodzieży zachodnioniemieckiej reprezentujących poszczególne partie polityczne, organizacje młodzieżowe, kościoły, związki zawodowe czy kluby sportowe, które miały przyczynić się do moralnej rehabilitacji RFN na arenie politycznej i przygotować drogę do normalizacji wzajemnych stosunków²⁷. Turystyka ta ujęta była w wytycznych zachodnioniemieckiego Ministerstwa do spraw Rodziny i Młodzieży (obecnie: Ministerstwo Rodziny, Młodzieży i Zdrowia), które określiło pewne kryteria:

„Uczestnicy wyjazdów do Izraela powinni mieć ukończone 21 lat. W wyjątkowych przypadkach może brać w nich udział młodzież osiemnastoletnia. Muszą oni — poprzez kursy lub seminaria — zdobyć wiadomości o historii narodu żydow-

²⁵ Belgii, RFN, Francji, Grecji, W. Brytanii, Islandii, Irlandii, Luksemburga, Malty, Holandii, Norwegii, Austrii, Szwecji, Szwajcarii, Turcji, Cypru, Danii i Włochy.

²⁶ „Außerschulische Bildung” nr 3/1976, s. AB 76.

²⁷ E. Felix, *Bericht einer Beauftragten. Die deutsch-israelischen Beziehungen 1951 - 1966*. Tübingen 1967, s. 39.

skiego i powstaniu państwa Izrael. [...] Wyjazdy do Izraela winny łączyć się z pobytem i pracą w jednym z izraelskich gospodarstw rolnych (tzw. *Kibbuzach*) lub, jeśli jest to niemożliwe, z intensywnymi spotkaniami z miejscową ludnością”²⁸.

W programie pobytu tych grup w Izraelu przewidywano zwiedzanie muzeów i miejsc pamięci narodowej w Massadzie, wspólne seminaria, spotkania i dyskusje z partnerami izraelskimi, pobyt w izraelskich rodzinach, udział w izraelskich programach folklorystycznych. Po każdej podróży następowało sprawozdanie z jej wyników — pisemne, albo ustne na seminarium podsumowującym.

Pewna liczba młodzieży zachodnioniemieckiej wyjeżdżała też do Izraela w ramach inspirowanego przez zachodnioniemiecki kościół ewangelicki i akcję „Znak Pokuty” ruchu pod hasłem „Pokój z Izraelem”. Młodzież wyjeżdżająca w ramach tej akcji do Izraela brała m. in. udział w budowie domu i instytutu niewidomych w Tel Awiwie i opiekowała się niewidomymi dziećmi w Izraelu²⁹. Ogólnie oblicza się, że w latach 1955 - 1965 Izrael odwiedziło około 50 tys. młodzieży zachodnioniemieckiej³⁰.

Po okresie pewnej stagnacji — spowodowanej głównie kryzysem bliskowschodnim — turystyka ta zyskała nowe impulsy po 1967 r. Analogicznie do wymiany młodzieży pomiędzy RFN a Francją, zachodnioniemieckie Ministerstwo do spraw Młodzieży, Rodziny i Zdrowia i Izraelska Rada Wymiany Młodzieży z Zagranicą zawarły umowę o zachodnioniemiecko-izraelskiej wymianie młodzieży³¹. W wyniku tej umowy utworzono wspólną komisję do spraw wymiany młodzieży (*Gemischter Fachausschuss für den deutsch-israelischen Jugendaustausch*) jako instytucję koordynującą i finansującą współpracę w zakresie wymiany młodzieży. W planach tej komisji ustalono następujące formy spotkań: wspólne spotkania i konferencje ekspertów od międzynarodowej pracy z młodzieżą, konferencje, seminaria, podróże studyjne i wymiana młodzieży studiującej oraz — długotrwałe, wspólne podróże studyjne pod opieką pedagogów. Celem tych spotkań — jak głosi wspólne oświadczenie — jest wzajemne poznanie, zrozumienie i współpraca, które stanowić mają istotny wkład do wychowania politycznego młodzieży obu krajów³².

Wymiana młodzieży pomiędzy RFN a Izraelem uważana — podobnie

²⁸ H. Giżycki, M. Baethge, H. Skowronek, W. Strzelewicz, *Jugendreisen nach Israel. Eine Untersuchung der Wirksamkeit von Begegnungsprogrammen*. München 1968, s. 12.

²⁹ „Zeichen. Mitteilungen der Aktion Sühnezeichen” nr 1/1976, s. 2.

³⁰ R. Vogel, *Deutschlands Weg nach Israel*. Stuttgart 1967, s. 117.

³¹ *Gemeinsame Bestimmungen für Durchführung und Förderung des deutsch-israelischen Jugendaustausches*. „Außerschulische Bildung” nr 3/1976, s. 135.

³² *Ibidem*.

jak wymiana zachodnioniemiecko-francuska — za modelową, nie spełnia jednak pokładanych w niej nadziei i oczekiwań. Dał temu m. in. wyraz deputowany SPD E. Machne, który po podróży do Izraela w 1975 r. stwierdził: „wymiana młodzieży pomiędzy RFN a Izraelem poddana została w ubiegłym roku ostrej krytyce przez wszystkich zainteresowanych, zarówno przez organa rządowe, jak i samą młodzież. Wymiana ta sprovadza się przeważnie do turystyki”³³.

4. TURYSTYKA MŁODZIEŻY ZACHODNIONIEMIECKIEJ DO POLSKI WAŻNIEJSZE KIERUNKI JEJ ROZWOJU

Począwszy od 1969 r. działania RFN w zakresie zewnętrznej polityki kulturalnej zostały skierowane na państwa socjalistyczne. Nurtem przewodnim inicjatyw zachodnioniemieckich stało się dążenie do podjęcia z tymi państwami wymiany kulturalnej, w tym także wymiany młodzieży.

Polska należy do krajów, wobec których podjęto szczególnie energiczne starania w celu maksymalnego rozwinięcia tej dziedziny współpracy. Począwszy od 1970 r. do Polski przyjeżdża rokrocznie kilkadziesiąt grup młodzieży zachodnioniemieckiej reprezentujących różne organizacje społeczne, wyznaniowe, kulturalne itp. świadectwem zainteresowania młodzieży zachodnioniemieckiej turystyką mogą być statystyki dwóch polskich biur turystyki młodzieży: „Almaturu” i „Juwenturu”³⁴. Powyższa

Rok	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Liczba osób z RFN przybywających za pośrednictwem biura turystycznego „Almaturu”	613	369	650	1565	2150	2232	2070	2118	2780
Liczba osób z RFN przybywających za pośrednictwem biura turystycznego „Juwenturu”	613	474	2145	2896	3124	2872	2274	2350	2430

statystyka może nie być bardzo dokładna, ponieważ bardziej lokalne wyjazdy mogły umknąć uwadze statystyk prowadzonych przez te biura. Liczby te nie obejmują także turystyki niezorganizowanej, stanowiącej znaczną część turystyki z RFN do Polski. Podkreślić natomiast należy, że liczba uczestników wycieczek młodzieżowych przybywających z RFN

³³ H. Giżycki, M. Baethge, H. Skowronek, W. Strzelewicz, op. cit., s. 105.

³⁴ Na podstawie statystyk biur turystycznych „Almaturu” i „Juwenturu”.

do Polski za pośrednictwem polskich biur podróży przewyższa kilkakrotnie liczbę turystów przyjeżdżających ze wszystkich innych państw kapitalistycznych.

W turystyce grupowej młodzieży zachodnioniemieckiej do Polski wyróżnić możemy kilka podstawowych form. Należą do nich:

- turystyka o charakterze informacyjno-studyjnym,
- turystyka specjalistyczna (bądź studyjna w ścisłym tego słowa znaczeniu),
- turystyka konferencyjna (spotkania przedstawicieli związków młodzieżowych obu krajów),
- turystyka połączona z pracą na odwiedzanym terenie — tzw. turystyka pokutna,
- turystyka oparta na wymianie.

Zarysowane powyżej różne rodzaje turystyki młodzieżowej z RFN do Polski nie obejmują oczywiście wszystkich jej form. Chodziło nam tutaj o wyszczególnienie form zorganizowanych, studyjnych, typowo roboczych, które — jak chcą tego politycy zachodnioniemieccy — wypełniłyby treścią zawarte układy.

T u r y s t y k a i n f o r m a c y j n o - s t u d y j n a

Turystyka informacyjno-studyjna nie jest zwykłą, krajoznawczą formą turystyki. Celem wyjazdów zachodnioniemieckich grup młodzieżowych uczestniczących w tej formie podróży jest — najogólniej biorąc — zapoznanie się ze społeczno-politycznymi problemami Polski, a elementy turystyczno-krajoznawcze stanowią w programie tych wycieczek margines.

Grupy te przed wyjazdem do Polski objęte są specjalnym szkoleniem, prowadzonym przez krajowe centrale do spraw wychowania politycznego, a więc instytucje powołane do życia w celu popierania wiedzy politycznej w społeczeństwie zachodnioniemieckim, szczególnie zaś wśród młodzieży³⁵. Polega ono na tygodniowym lub dwutygodniowym seminarium (w formie zajęć popołudniowych) kończącym się egzaminem. Program takiego szkolenia obejmuje historię stosunków niemiecko-polskich, rozwój stosunków zachodnioniemiecko-polskich, wybrane problemy społeczno-polityczne współczesnej Polski. Wybór konkretnych zagadnień uzależniony jest od zainteresowań poszczególnych grup i celu wyjazdu. Przykładowo szkolenie grupy młodzieży z Lemgo, która stawiała sobie

³⁵ Takie przygotowanie — jak to już stwierdziliśmy — jest jednym z elementów różniących turystykę nastawioną na spotkania (*Jugendbegegnung*) od zwykłej turystyki.

za cel określenie zmian, jakie nastąpiły w Polsce po podpisaniu układu z 1970 r. obejmowało m. in.³⁶:

— omawianie stosunków zachodnioniemiecko-polskich jako kluczowego problemu Europy, projekcję filmu dokumentalnego pt. *Niemcy i Polska*, opracowanie tematów — 1) polityczne i gospodarcze elementy procesu normalizacji stosunków z Polską, 2) RFN w opinii publicznej Polski i polskiej literaturze politycznej oraz 3) turystyka jako środek normalizacji wzajemnych stosunków.

Inne zagadnienia dominują natomiast w przygotowaniu grup reprezentujących zachodnioniemieckie kościoły. Np. szkolenie jednej z grup reprezentujących zachodnioniemiecki kościół katolicki obejmowało następujące zagadnienia³⁷: prasa katolicka w Polsce, rola polskiego kościoła w walce z okupantem hitlerowskim, państwo i kościół, rozwój stosunków od 1918 r., stan katolicyzmu we współczesnej Polsce, możliwość działania kościoła w Polsce.

Do najważniejszych punktów każdego seminarium poprzedzającego wyjazdy informacyjno-studyjne należy zapoznanie się z argumentacją oraz zdobycie krytycznego podejścia do ideologii marksistowskiej i ustroju socjalistycznego³⁸. Sporo miejsca zajmuje też przygotowanie odpowiedzi na „spodziewane” pytania i propozycje odpowiedzi dla zachodnioniemieckich grup młodzieżowych. Pozwólmy sobie tutaj na małą dygresję. W 1966 r. ukazała się kilkusetstronicowa książka opracowana przez tzw. Niemiecką Grupę Roboczą do spraw stosunków Wschód-Zachód w Monachium, a zatytułowana: *Spotkania Wschód-Zachód w pytaniach i odpowiedziach*³⁹. Zamiaty autorów tej książki określone zostały w przedmowie:

„[...] Chodzi tutaj o [...] wybór określonych pytań, które mogą być zadawane lub w większości wypadków były już stawiane celem sprowokowania rozmówcy, wysunięcia zarzutów lub dla zwyczajnej chęci poinformowania się”.

W 445 pytaniach i tyleż odpowiedziach ujęte są w tej książce zagadnienia polityki zagranicznej RFN, tzw. problematyka ogólnoniemiecka, zagadnienia społeczne, gospodarcze, kulturalne, a także problemy pomocy dla państw rozwijających się, religii, kościoła, polityki obronnej itp. Analiza treści i sposobu przedstawiania poszczególnych zagadnień wykraczałaby znacznie poza ramy niniejszego opracowania. Ograniczmy się

³⁶ Ost-West Arbeitskreis Lippe, 2. Polenfahrt 1974, s. 2.

³⁷ Kirche im sozialistischen Staat am Beispiel Polen. Beobachtungen auf einer Studienfahrt, durchgeführt von 26. Juni bis 6. Juli 1975 (sprawozdanie z podróży).

³⁸ SPD-Sozialdemokratischer Pressedienst P(XXVI) 179, s. 5.

³⁹ Ost-West Begegnungen in Frage und Antwort. Anregungen zu den Gesprächsgestaltungen. München 1966.

zatem do niektórych, wybranych pytań i odpowiedzi, by móc wyrobić sobie pogląd na całość tej publikacji.

Pytanie 146: „Co rozumiemy pod pojęciem „niemieckiego cudu gospodarczego”?

— „[...] pojęcie cudu gospodarczego nie ukuli Niemcy, lecz obcokrajowcy [...] odbudowa była wynikiem twardej pracy całego narodu i woli uzyskania wyników. Gospodarczy rozwój Republiki Federalnej był równocześnie najlepszym dowodem sukcesów socjalnej gospodarki rynkowej i uznania osobistej, wolnej inicjatywy przedsiębiorców”.

Pytanie 205: „Czy w zakładach produkcyjnych RFN prowadzi się współzawodnictwo pracy?”

— „Nie, wolna gospodarka rynkowa zna tylko prawdziwe współzawodnictwo i walkę konkurencyjną między zakładami”.

Pytanie 283: „Dlaczego pozwala się w RFN zajmować wysokie stanowiska państwowe i gospodarze byłym nazistom i przestępcom wojennym?”

— „Na wysokich stanowiskach nie ma nazistów. Jeżeli na drugo- lub trzeciorzędnych stanowiskach urzędują byli członkowie NSDAP zostali oni 'zdenazyfikowani' [...]”.

Pytanie 432: „Dlaczego występuje się w RFN przeciwko komunizmowi?” —

— „[...] Komunizm odrzuca się nie dlatego, że się go nie zna, lecz właśnie, że się go zna”.

Pytanie 441: „Dlaczego jest Pan antykomunistą?”

— „Ponieważ nie mogę uwierzyć, że prymitywny, pochodzący z ubiegłego stulecia obraz konfliktu i kontrowersyjna teoria determinizmu nauki marksistowsko-leninowskiej odpowiadają chociaż w przybliżeniu wymaganiom stawianym dzisiaj w działaniu politycznym i społecznym. Gospodarzo — ponieważ z własnych doświadczeń [...] nie mogę zrozumieć, aby centralnie kierowana gospodarka planowa [...] mogła uzyskać taki stan produkcji, w którym estetyczno-jakościowe potrzeby mogłyby być zaspokojone nawet przy ilościowym nadmiarze produktów [...]. Kulturalnie — ponieważ nie mogę zrozumieć, aby część ludzkości można było na trwałe izolować (fizycznie, duchowo) [...]”.

Jakikolwiek komentarz jest tutaj zbyteczny. Przytoczony powyżej przykład publikacji książkowej przeznaczonej dla grup młodzieżowych podróżujących do Polski, zwraca naszą uwagę na jeszcze jeden aspekt działalności instytutów do spraw wychowania politycznego, tj. działalność informacyjno-dokumentacyjną. Instytuty te posiadają bogate archiwa materiałowo-źródłowe. Np. jeden z takich instytutów *Gesamteuropäisches Studienwerk „Vlotho”* dysponuje biblioteką specjalistyczną liczącą przeszło 39 tys. tomów z zakresu wychowania młodzieży, filozofii marksistowskiej, ustroju komunistycznego, polityki gospodarczej, społecznej i kulturalnej państw socjalistycznych itp. Instytut posiada też filmy dokumentalne i fabularne z państw socjalistycznych. Grupom młodzieżowym wyjeżdżającym do Polski zaleca się obejrzenie następujących filmów:

Niemcy i Polska (dialog na temat współzycia obu narodów), *Requiem dla 500000* (film dokumentalny, zagłada getta żydowskiego w Warszawie),

Homo Varsoviensis (życie i styl bycia mieszkańców Warszawy), *Życie powtórnie* (polski film fabularny, zerwanie z tzw. kultem jednostki w Polsce), *Bumerang* młody obywatel zachodnioniemiecki odwiedza w Polsce miejsce swego urodzenia Wrocław (konferencja wyobrażeń z rzeczywistością, przeszłości z teraźniejszością), *Kalendarz Warszawski* (zniszczenia Warszawy i pierwsze fazy jej odbudowy), *Powitanie i pożegnanie* (zachodnioniemieccy turyści w Polsce).

Instytut prowadzi też specjalną dokumentację „Aktualne informacje ze Wschodu” (*Aktuelle Ostinformationen*) odnośnie do procesów i wydarzeń w państwach socjalistycznych od 1969 r. Jest wydawcą specjalnego biuletynu „Reise — Informationen — östliche Nachbarländern” oraz specjalnego cyklu wydawniczego pt. „Aktuelle Ostpolitik” wydawanego w oparciu o wycinki i wypisy z prasy państw socjalistycznych⁴⁰. Na użytek grup wyjeżdżających wydano też cykl monografii; Rumunia — 1974, Czechosłowacja — 1975, Polska — 1975, ZSRR — 1975 r. Monografie takie obejmują m. in.: dane geograficzne i demograficzne, zagadnienia dotyczące ustroju politycznego, systemu społecznego i gospodarczego, życia kulturalnego i położenia młodzieży, zarys historii stosunków z Niemcami i z RFN, praktyczne wskazówki dla organizatorów wycieczek do poszczególnych państw socjalistycznych oraz wybór literatury.

Władze polskie stwarzają informacyjno-studyjnym grupom młodzieży zachodnioniemieckiej, jak zresztą młodzieży innych narodowości z Zachodu, wiele ułatwień w zakresie realizacji programu pobytu w Polsce. Polskie biura turystyki młodzieżowej „Almatur” i „Juwentur” — główni kontrahenci turystyki młodzieżowej z RFN — w realizacji programu grup informacyjno-studyjnych korzystają z pomocy „Interpressu”, PISM, Instytutu Zachodniego, Instytutu Śląskiego, Polskiego Radia, CRZZ, Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, ZBoWiD, Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Federacji ZSMP, Rady Ekumenicznej. W tych — jak i wielu jeszcze innych instytucjach — odbywają się prelekcje, odczyty i dyskusje na tematy interesujące poszczególne grupy. Najczęściej dyskutowane tematy to:

- a) sztuka (literatura, film, plastyka),
- b) historia (np. 1000 lat polskiej historii, rozbiory Polski i walka o niepodległość, faszystowska polityka względem Polski, historia stosunków niemiecko-polskich),
- c) społeczno-polityczne zagadnienia współczesnej Polski (np. rozwój PRL po 1944 r., integracja Ziemi Zachodnich, socjalistyczny system go-

⁴⁰ *Zwanzig Jahre Gesamteuropäisches Jugendwerk — Zwanzig Jahre politische Bildung*. Vlotho 1975, ss. 40 - 41.

spodarczy, problemy rolnictwa, system oświaty, młodzież i organizacje młodzieżowe, sytuacja kościoła w Polsce),

d) aktualne problemy stosunków PRL-RFN.

Uczestnikom podróży informacyjno-studyjnych umożliwia się również udział w spotkaniach w zakładach pracy, gospodarstwach rolnych, szkołach. Często są też spotkania z ludnością odwiedzanych miast. Najczęściej odwiedzane przez zachodnioniemieckie grupy informacyjno-studyjne miasta to: Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław, Poznań, Olsztyn, Lublin i Katowice. W programie pobytu tych grup w Polsce znajduje się też zwiedzanie miejsc związanych z martyrologią narodu polskiego (Oświęcim, Majdanek, Sztutowo). Często są też spotkania z byłymi więźniami obozów koncentracyjnych.

Institucje przygotowujące te podróże wysuwają pod adresem ich uczestników postulat, by nie formułować zbyt jednoznacznych ocen odnośnie do zaobserwowanych faktów i sytuacji, pozostawiając je do momentu powrotu do RFN i zorganizowanego seminarium podsumowującego wyjazd (*Auswertungesseminare*). Seminarium takie ma służyć⁴¹: wymianie doświadczeń (*Erfahrungenaustausch*), przygotowaniu sprawozdań i informacji dla szerszych kręgów społeczeństwa zachodnioniemieckiego (informacje dla prasy), dyskusjom nad możliwościami kontynuowania kontaktów, przedyskutowaniu form i sposobów nawiązania następnych kontaktów.

Następstwem tych seminarium są m. in. sprawozdania z podróży (*Reiseberichte*) sporządzane przez poszczególnych uczestników podróży i opracowane następnie w formie zeszytów⁴², bądź publikowane w lokalnej, a nawet ponadregionalnej prasie zachodnioniemieckiej. Sprawozdania te — przechowywane w centralach wychowania politycznego — służyć mają jako materiał uzupełniający przygotowanie innych grup udających się do Polski⁴³.

Turystyka specjalistyczna

Inną formą zorganizowanej turystyki młodzieży z RFN do Polski jest turystyka, którą można nazwać specjalistyczną, bądź studyjną w ścisłym tego słowa znaczeniu. W większości biorą udział grupy studentów lub

⁴¹ R. Wagner, *Jugend...*, op. cit., s. 85.

⁴² W zeszycie takim znajduje się od 20-30 sprawozdań (zależnie od liczby uczestników), z których każde dotyczy określonego zagadnienia, względnie zwiedzanego miasta czy obiektu (np. muzeum).

⁴³ Na uwagę zasługuje też fakt, że wrażenia opisane w sprawozdaniach z podróży stanowią podstawę do specjalnych konferencji poświęconych turystyce mło-

młodych pracowników nauki. Charakterystyczne jest, że są to przeważnie przedstawiciele nauk społecznych takich, jak: historia, filozofia, socjologia czy psychologia. Spore zainteresowanie podróżami do Polski wykazują też pedagodzy. Do naszego kraju przyjeżdżają grupy młodych pedagogów realizując program typowo specjalistyczny, który przewiduje najczęściej zapoznanie się z systemem polskiego szkolnictwa, metodami nauczania i rozwojem oświaty. Niemalże zainteresowanie budzą ponadto uniwersyteckie studia germanistyczne oraz licea ogólnokształcące z niemieckim językiem wykładowym. Niejednokrotnie są to grupy studyjne złożone głównie ze studentów szczególnie zajmujących się problematyką polską lub problemem stosunków między RFN a państwami socjalistycznymi.

Omówioną powyżej formę turystyki traktować można jako część zagranicznej polityki naukowej RFN. Znamiennym faktem w ostatnich czasach było nawiązanie kontaktów pomiędzy dwoma głównymi organizacjami naukowymi w RFN zajmującymi się wymianą naukową, tj. Fundacją im. Aleksandra von Humboldta i Niemiecką Służbą Wymiany Akademickiej (*Deutscher Akademischer Austauschdienst — DAAD*) a Polską Akademią Nauk. W 1970 r. nastąpiło podpisanie protokołu określającego zasady wymiany naukowej i stypendialnej pomiędzy obu krajami. Należy też dodać, że *DAAD* jest centralną instytucją przygotowującą praktyki studenckie, organizowane w ramach międzynarodowej wymiany *JAESTE*, z których korzystają również polscy studenci⁴⁴.

Turystyka konferencyjna

Niezależnie od wzmożonej aktywności RFN w zakresie turystyki informacyjno-studyjnej i specjalistycznej obserwujemy w ostatnim okresie znaczny wzrost kontaktów pomiędzy zachodnioniemieckimi i polskimi organizacjami młodzieżowymi. Począwszy od 1970 r. coraz więcej organizacji młodzieżowych w RFN ubiega się o kontakty z organizacjami polskimi, podejmując w tym celu podróże sondażowe (*Kontaktreisen*) mające na celu rozeznanie w możliwościach nawiązania współpracy.

Na podkreślenie zasługuje tutaj fakt, że kontakty te były uprzednio w RFN przedmiotem wielu dyskusji ogniskujących się wokół problemu „potrzeby”, względnie „zbędności” tych kontaktów⁴⁵. Tak na przykład

dzieży zachodnioniemieckiej do Polski. Na jedną z takich konferencji — organizowaną przez *Stiftung Jugendburg Ludwigstein* i *Archiv der deutschen Jugendbegegnung* — był również zaproszony autor niniejszego opracowania.

⁴⁴ Z. Jaśkiewicz, *Rozwój stosunków kulturalnych pomiędzy Polską a Niemiecką Republiką Federalną (1968 - 1972)*, „Przegląd Zachodni” nr 1/1973, s. 209.

⁴⁵ H. G. Binder, *Kontakte mit den Kommunisten*. „Deutsche Jugend” nr 9/1964, s. 388.

motywowano potrzebę nawiązania kontaktów z polskimi organizacjami młodzieżowymi:

- chodzi bowiem o kraj „sąsiadujący”, od którego jest się w pewnym sensie zależnym. Kontakty więc — pomimo świadomości przeciwności — mają być wkładem do wzajemnego porozumienia,
- należy również z państwami Europy wschodniej omawiać problemy będące następstwem II wojny światowej — chodzi tutaj także o obowiązki moralny,
- młodzież w państwach socjalistycznych powinna zmienić swój pogląd na temat RFN i młodzieży zachodnioniemieckiej,
- rozprawa (*Auseinandersetzung*) z ideologią polityczną komunizmu jest ważnym zadaniem politycznym. Młodzież zachodnioniemiecka winna nie tylko teoretycznie, ale również praktycznie poznawać tę ideologię. Natomiast przeciwnicy nawiązania kontaktów wysuwali następujące argumenty:

- każdy kontakt z organizacjami młodzieżowymi państw socjalistycznych oznacza ich uznanie,
- kontakty są niemożliwe ze względu na istniejące różnice,
- bezcelowe są rozmowy z młodzieżą tych państw, ponieważ system w którym żyją uniemożliwia im zmianę światopoglądu.

Dopiero w uchwale Niemieckiej Federalnej Rady Młodzieży (*Deutscher Bundesjugendring — DBJR*) z listopada 1964 r. (tzw. *Remischer Erklärung*), kontakty te uznano za pożyteczne i mogące się przyczynić do przezwyciężenia przeszłości w stosunku do państw socjalistycznych. Uchwała ta została znacznie znowelizowana na posiedzeniu *Deutscher Bundesjugendring* w październiku 1967 r., gdzie kontakty z organizacjami młodzieżowymi państw socjalistycznych określono nie tylko jako pożyteczne, ale konieczne⁴⁶.

Szczególony rozwój kontaktów pomiędzy organizacjami młodzieżowymi RFN i Polski datuje się od 1970 r. Polskie organizacje młodzieżowe utrzymują obecnie kontakt ze wszystkimi, liczącymi się w RFN organizacjami młodzieżowymi, z wyjątkiem rewizjonistycznych, a podróże delegacji związków młodzieżowych z RFN do Polski — i w odwrotnym kierunku — są coraz częstsze.

Oprócz spotkań o charakterze oficjalnym nawiązano szereg kontaktów stałych. Szczególnie interesująco rysuje się współpraca pomiędzy organizacją zachodnioniemieckiej młodzieży robotniczej (*Sozialistische Deutsche Arbeiter Jugend — SDAJ*) a Federacją Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej (FSZMP) oraz studenckim *Spartakusem* i związ-

⁴⁶ *DBJR-Press-Aktuelle Nachrichten und Informationen des Deutschen Bundesjugendringes, Bonn 30 Oktober 1967 nr III/20.*

kiem wyższych uczelni w RFN (*Sozialistischer Hochschulbund — SHB*) a Socjalistycznym Związkiem Studentów Polskich.

W dniach od 2 do 6 września 1977 r. przebywała w Polsce, na zaproszenie Rady Głównej FSZMP, oficjalna delegacja Niemieckiej Federalnej Rady Młodzieży. Delegaci przeprowadzili rozmowy z kierownictwem FSZMP, w czasie których przedyskutowano możliwości zwiększenia wkładu obu organizacji w proces normalizacji stosunków zachodnioniemiecko-polskich. Dokonano także oceny dotychczasowej współpracy młodzieży obu krajów. Organizacje FSZMP i *DBJR* zawarły porozumienie o zasadach współpracy i o powołaniu do życia Forum Młodzieży Polski i RFN, które obradowało wkrótce potem (22 - 26 maja 1978 r.) w Bonn — Bad Godesberg ⁴⁷.

Turystyka połączona z pracą na odwiedzanym terenie

Osobny rozdział turystyki młodzieżowej z RFN do Polski stanowią podróże młodzieży zrzeszonej w ewangelickiej akcji „Znak Pokuty”, nazwanej swego czasu przez Brandta „prekursorem nowej polityki wschodniej RFN” ⁴⁸. Podróże te połączone są z pracą na terenie byłych obozów koncentracyjnych, przez co turystyka ta nazywana jest czasami „turystką pokutną”.

Hasło tej akcji brzmi: „Przez pokutę do zrozumienia i pojednania”. Pokuta w sensie chrześcijańskim jest aktem skruchy, jest świadectwem zrozumienia popełnionych grzechów. W sensie społecznym, który my Polacy musimy wziąć pod uwagę — jest dążeniem do wiedzy, czasem do nauki. Znajduje to swój wyraz w wytycznych akcji, zawierających poglądy socjologa zachodnioniemieckiego T. H. von Adorno:

„Domaganie się, by Oświęcim nigdy się nie powtórzył jest najważniejszym zadaniem wychowania politycznego” ⁴⁹.

Nazwa Oświęcim jest tutaj symbolem. Grupy młodzieży spod „Znaku Pokuty” spotkać można w wielu innych, uświęconych męczeństwem narodu polskiego, miejscach. Swoją pracę w Oświęcimiu, Brzezince, Majdanku i Sztutowie traktują jako polityczną manifestację solidarności z

⁴⁷ O przebiegu tego forum informowała szczegółowo codzienna prasa polska. Por. też „Student” nr 12/13 z 15 VI - 30 VI 1978 oraz J. Murkowski, *Komunikat o przebiegu i wynikach I. Forum Młodzieży PRL i RFN*. „Przegląd Zachodni” nr 1/1979, ss. 154 - 156.

⁴⁸ A. Krzemiński, *Wiatry zmienne*. „Polityka” nr 13 z 2 IV 1977.

⁴⁹ *Richtlinien für die Arbeit von Gruppen der Aktion Sühnezeichen im Sommer 1976 in Polen*. Aktion Sühnezeichen Friedensdienste e.V. Berlin 1976.

ofiarami III Rzeszy i gotowość walki z pojawiającymi się nadal w RFN przejawami faszyzmu. Jest to zadanie bardzo ważne, bowiem wielu obywateli zachodnioniemieckich, ze starszej i młodszej generacji uważa, że okres pokuty ma już poza sobą.

„Tymczasem wszystko co się dzieje w RFN sprawia, że w najlepszym wypadku spotyka się z omijaniem przeszłości, z drugiej zaś strony, owo przeskoczenie okresu pokuty sprawia, że w masach żywotne są nadal elementy światopoglądowe narodowosocjalistyczne. Spośród nich najżywotniejszy jest emocjonalny antykomunizm. Wchodzi on w skład oficjalnej doktryny państwowej tworząc amalgamat z tym, co przyniosły zwycięskie mocarstwa zachodnie jako swoje wyznanie wiary”⁵⁰.

Celom tym służyć mają prelekcje przed wyjazdem do Polski, na których uczestnicy tej „pokutnej turystyki” zapoznają się z przyczynami i następstwami polityki hitlerowskiej wobec Polski i warunkami, w jakich naród polski rozpoczynał odbudowę kraju ze zniszczeń wojennych. Zdaniem przedstawiciela tej akcji, Volkera von Thorne, zrozumienie tych spraw pozwoli bowiem dopiero zrozumieć naród polski oraz wewnętrzną i zewnętrzną politykę Polski⁵¹.

W trakcie pobytu w Polsce — trwającego od 10 - 14 dni — grupy młodzieży (od 20 - 30 osób) biorą udział w pracach porządkowych na terenie byłych obozów zagłady, korzystają z archiwów muzealnych, dyskutują z byłymi więźniami obozów koncentracyjnych. Korzystają też z pomocy organizacji ZBoWiD i Rady Ekumenicznej. Na zakończenie swego pobytu odbywają podróż informacyjną po Polsce. Po powrocie do RFN — podobnie jak w przypadku grup informacyjno-studyjnych — uczestniczą w seminarium podsumowującym, piszą sprawozdania⁵², opracowują zebrane informacje i materiały, dyskutują nad formami rozwoju wzajemnych kontaktów młodzieży z RFN i Polski.

Należy — moim zdaniem — zwrócić uwagę na jedną z głównych płaszczyzn dyskusji podsumowujących turystykę młodzieży spod „Znaku Pokuty”. Członkowie tej akcji opowiadają się za rozszerzeniem kontaktów młodzieży obu krajów, nie opartych jednak tylko na turystyce. Dał

⁵⁰ A. M. Mitscherlich, *Die Unfähigkeit zu trauern. Kollektive Verhalten in der deutschen Gesellschaft*. München 1967, s. 36.

⁵¹ Z referatu Volkera von Thorne wygłoszonego na seminarium akcji „Znak Pokuty” i przedstawicieli „Juwenturu”, które odbyło się w Międzyzdrojach w dniach 26 IX - 2 X 1976.

⁵² Są to sprawozdania różnego formatu i objętości zamieszczane w specjalnych zeszytach, takich jak: „Zeichen”, „Friedensdienste in der Volksrepublik Polen — Materialien und Dokumente zur Vorbereitung von Gruppen”; „Informationsbrief — Aus der Arbeit der Aktion Sühnezeichen” i — bądź pojedyncze tzw. Freiwillige Berichten, Tagebücher, itp.

temu wyraz wspomniany już Volker von Thorne na seminarium zorganizowanym wspólnie z biurem turystycznym „Juwentur” w 1976 r.

„Jeżeli głębiej zastanowimy się nad celami i formami zachodnioniemiecko-polskiej wymiany młodzieży, musimy wyjść z założenia, iż po zawarciu układów, oraz nawiązaniu stosunków dyplomatycznych między Polską a RFN, nie może być mowy o czysto turystycznych kontaktach młodzieży niemieckiej i polskiej. Musimy być jak najbardziej świadomi, że każde przyszłe spotkanie młodzieży niemieckiej i polskiej stawia przed stroną niemiecką szczególne wymagania wykraczające poza zakres „czystej” turystyki. Wymagania te muszą być adekwatne do ciężaru niemiecko-polskiej historii”⁵³.

Wymiana młodzieży

W ostatnim okresie podejmuje się inicjatywy, które swoim znaczeniem i politycznymi konsekwencjami znacznie wykraczają poza ramy dotychczas realizowanych form turystycznych młodzieży⁵⁴. Bilans wymiany młodzieżowej pomiędzy RFN a Polską przedstawia się według danych zachodnioniemieckich następująco: w 1970 r. przeprowadzono w obu krajach 32 programy wymiany, w programach tych uczestniczyły 774 osoby z RFN i 185 z Polski⁵⁵. Od 1972 r. ma miejsce np. stała wymiana pomiędzy studentami warszawskiej Akademii Rolniczej a odpowiednim fakultetem uniwersytetu w Kolonii. Obejmuje ona wymianę po 50 studentów z każdej strony. Innym przykładem współpracy może być kontakt, jaki nawiązał Związek Młodych Leśników z RFN z młodymi polskimi kolegami ze Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drewnictwa. Doszło już do kilku spotkań zarówno na terenie RFN, jak i Polski, które odbywały się na zasadzie wspólnych podróży studyjno-informacyjnych.

Liczba kontaktów młodzieży RFN i Polski opartych na zasadzie wymiany powoli acz systematycznie wzrasta. W 1974 r. — według danych bońskiego Ministerstwa do spraw Młodzieży, Rodziny i Zdrowia — w Polsce odbyło się 56 spotkań z udziałem 1 193 młodych obywateli RFN⁵⁶. We wrześniu 1977 r. zawarto długotrwałą umowę pomiędzy Związkiem Zawodowym Przemysłu Chemicznego w RFN i jego polskim odpowiednikiem w sprawie wymiany młodzieżowej. Podkreślić należy, że jest to pierwsza tego typu umowa zawarta przez związki zawodowe RFN i Polski.

Strona polska stwarza młodzieży z RFN szereg ułatwień i to zarówno w sensie materialnym (obniżając młodzieży do lat 26 obowiązującą wy-

⁵³ Z referatu Volkera von Thorne..., jw.

⁵⁴ Pod pojęciem tym rozumiemy wszelkie formy mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych kontaktów, obejmujących przeważnie większe grupy młodzieży.

⁵⁵ E. Guz, *op. cit.*, s. 163.

⁵⁶ *Ibidem*.

mianę z 10 do 5 dolarów za dzień pobytu), jak i w sensie merytorycznym, dążąc do dalszego rozszerzenia wzajemnych kontaktów. Znany polityk CDU, Leisler Kiep, po powrocie w czerwcu 1976 r. z podróży do Polski powiedział:

„Znaleźliśmy tam (tzn. w Polsce — przyp. S.L.) „otwarte drzwi” do kontaktów młodzieży. Polscy mówcy dali mi też do zrozumienia, że zainteresowani są możliwie szeroką wymianą. Obecnie zadaniem organizacji młodzieżowych jest znalezienie sposobów realizacji tej gotowości”⁵⁷.

Międzynarodowy ośrodek spotkań młodzieży

Zagadnienie turystyki i spotkań młodzieży obu krajów zostało ujęte w umowie kulturalnej podpisanej przez E. Gierka i H. Schmidta 11 czerwca 1976 r. Podkreślono, że obie strony są gotowe zawrzeć porozumienie o wymianie młodzieży pomiędzy RFN i PRL i utworzyć w Polsce ośrodek spotkań młodzieży przy poparciu rządów obu krajów⁵⁸. W trakcie rozmów E. Gierka w Bonn — podczas której podpisano tę umowę — strona polska zaproponowała, by ośrodek ten powstał w pobliżu jednego z byłych obozów koncentracyjnych. Wniosek ten nie spotkał się ze zbyt przychylnym przyjęciem polityków bońskich⁵⁹.

Pozwólmy sobie tutaj na małą reminiscencję, która pomoże nam zrozumieć stanowisko Bonn w tej sprawie. Podobne propozycje zgłaszała już znacznie wcześniej, bo w 1971 r. omawiana już akcja „Znak Pokuty”, która planuje budowę Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży (*Internationale Jugend-Begegnungsstatt*) w pobliżu Oświęcimia. Projekt ten wysunięto w porozumieniu z byłym burmistrzem Berlina Zachodniego Klausem Schützem, który po konsultacji z ówczesnym kanclerzem W. Brandtem obiecał poparcie tego projektu i pomoc finansową w wysokości 1,4 ml DM.

W sierpniu 1974 r. bońskie MSZ wysunęło jednakże szereg zastrzeżeń odnośnie do planów budowy takiego ośrodka w pobliżu Oświęcimia, co — zdaniem tego ministerstwa — oznaczałoby „jednostronne ukierunkowanie na przeszłość”⁶⁰. Inaczej mówiąc, sprawa ta została odłożona *ad acta*. Bezustanne apele w tej sprawie organizacji młodzieżowych i licznych osobistości życia społecznego w RFN okazały się jak dotychczas bezowocne. Wprawdzie przedstawiciele rządu zachodniemieckiego w swoich wypowiedziach podkreślają nadal moralne poparcie tego projektu, jednakże w kwestii tej nie ma jak dotychczas pełnej jasności. Podkreślić

⁵⁷ Według informacji DPA z 16 czerwca 1976.

⁵⁸ „Trybuna Ludu” z 14 VI 1976.

⁵⁹ „Der Tagesspiegel” z 10 VI 1976.

⁶⁰ „Zeichen” nr 3/1976, s. 6.

należy, że wobec licznych petycji i próśb wielu osobistości kościoła ewangelickiego rząd zachodnioniemiecki zobowiązał się rozpatrzyć ponownie możliwości i sposób poparcia tego projektu.

Wobec niejasnego stanowiska rządu zachodnioniemieckiego odnośnie do pomocy finansowej dla realizacji projektu, akcja „Znak Pokuty” stara się zdobyć brakujące środki drogą publicznej kampanii (zebrano w ten sposób około 500 tys. DM). Młodzież zrzeszona w akcji nie jest w swych poczynaniach osamotniona. Fundacja *Deutsche Jugendmarke* przyznała na ten cel dotację w wysokości 800 tys. DM, a Senat Berlina Zachodniego 200 tys. (koszt całego przedsięwzięcia oszacowano na 1,7 mln DM)⁶¹.

Akcję tę poparł także G. Heinemann, który w liście z dnia 25 września 1975 r. wystosowanym do ministra spraw zagranicznych H. D. Genschera napisał m. in.:

„Przybywająca do Polski i stająca w obliczu masowych grobów w Oświęcimiu młodzież zachodnioniemiecka, polska i młodzież z innych krajów będzie mogła w wybudowanym tam międzynarodowym ośrodku spotkań młodzieży toczyć rozmowy, które będą służyć międzynarodowemu zrozumieniu i pokojowi. Dla tej młodzieży może stać się prawdziwą myśl wypowiedziana w miesięczniku „Polen”, który pisząc o akcji „Znak Pokuty” ujął to następująco: „Młodzieży uczestniczącej w tej akcji Oświęcim otworzył oczy. Oni wiedzą, że przeszłość i teraźniejszość to jedno [...]”⁶².

5. TURYSTYKA ZAGRANICZNA I MIĘDZYNARODOWE KONTAKTY MŁODZIEŻY ZACHODNIONIEMIECKIEJ — NAKŁADY FINANSOWE I ORGANIZACYJNE

Nakłady finansowe

Aktywność RFN w zakresie turystyki i międzynarodowej wymiany młodzieży wynika m. in. z wysokości środków finansowych przeznaczanych na ten cel. RFN jest jedynym krajem zachodnim, w którym istnieje rządowy program rozwoju młodzieży (*Bundesjugendplan*), podległy Ministerstwu do spraw Młodzieży, Rodziny i Zdrowia. Spośród 83 mln DM przeznaczonych rokrocznie na potrzeby organizacji młodzieżowych 17 mln DM przyznano na działalność zachodnioniemieckich organizacji młodzieżowych za granicą i wymianę młodzieży.

„Federalny plan pomocy młodzieży gwarantuje pomoc dla wzajemnego poznania i lepszego zrozumienia młodzieży z młodzieżą państw europejskich i pozaeuropejskich oraz dla umacniania istniejących już związków”⁶³.

⁶¹ „Friedensdienste in Polen. Informationsbrief” nr 11/1978, s. 10.

⁶² *Aus der Arbeit der Aktion Sühnezeichen*, „Friedensdienste in Polen. Informationsbrief” nr 7, s. 3.

⁶³ *Richtlinien für Bundesjugendplan*. Erlaß vom 28 Oktober 1964, „Gemeinsames Ministerialblatt” nr 33/1967, s. 316.

Bundesjugendplan zapewnia pomoc finansową w celu organizowania spotkań młodzieży zachodnioniemieckiej z młodzieżą innych krajów na terenie RFN, podróży do Berlina (celem obejrzenia muru berlińskiego)⁶⁴, organizowania międzynarodowych obozów młodzieży i międzynarodowych wspólnot pracujących (*Jugendgemeinschaften*) na terenie RFN i za granicą, wyjazdów młodzieży zachodnioniemieckiej połączonych z opieką nad grobami poległych w obu wojnach światowych żołnierzy niemieckich, ułatwienia wyjazdu młodzieży za granicę, w tym także do państw socjalistycznych (koszty przygotowania plus dofinansowanie w wys. 3 DM dziennie i 50% kosztów podróży)⁶⁵.

W budżecie tym nie są ujęte wydatki na Zachodnioniemiecko-Francuskie Biuro do spraw Wymiany Młodzieży i finansowanie umów o wymianę turystycznej młodzieży, które dotowane są na zasadzie parytetowego wkładu partnerów wymiany. Wysokość sum przeznaczonych rocznie na fundusz wymiany zachodnioniemiecko-francuskiej wynosi 40 mln franków francuskich. Na podkreślenie jednakże zasługuje fakt, że kwota ta nie uległa zmianie od 1963 r., kiedy powstał ten fundusz. Wówczas była to imponująca suma. Faktycznie jednak jej realna wartość poważnie się obniżyła (inflacja) i nie przekracza dzisiaj 26 mln franków.

Z innymi krajami zachodnimi RFN nie zawarła podobnych porozumień. Z kilkoma innymi natomiast państwami zachodnimi zawarto umowy o wzmożonej wymianie młodzieży, dotowane podobnie, jak fundusz zachodnioniemiecko-francuski, tj. na zasadzie parytetu. Umowy takie zawarto z:

- W. Brytanią — fundusz zakładowy 700 tys. DM
- Holandią — fundusz zakładowy 440 tys. DM
- Belgią — fundusz zakładowy 100 tys. DM.

Niezależnie od subwencji na szczeblu federalnym spore nakłady finansowe na turystykę i wymianę młodzieży pochodzą z innych źródeł — np. z budżetów miejskich. Przykładowo w 1967 r. miasta zachodnioniemieckie liczące ponad 200 tys. mieszkańców przeznaczyły na ten cel 680 950 DM⁶⁷.

Ogólnie szacuje się, że na turystykę i kontakty zagraniczne młodzieży wydaje się rocznie w RFN około 40 mln DM, co znacznie przewyższa nakłady finansowe innych państw zachodnioeuropejskich w tej dziedzinie⁶⁸. Środki te nie są oczywiście przydzielane komercyjnym biuram

⁶⁴ W 1965 r. finansowano takie wyjazdy dla 208 tys. młodych obywateli. W 1970 r. zorganizowano 2371 wyjazdów dla 70 245 uczestników — głównie członków i sympatyków organizacji młodzieżowych.

⁶⁵ W. Pfirmann, *Struktur...*, op. cit., s. 375.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ H. Ott, *Handbuch...*, op. cit., ss. 151 - 152.

⁶⁸ R. Wagner, *Jugend...*, op. cit., s. 9.

turystycznym, ale centralom organizacji młodzieżowych zrzeszonych w w *Bundesjugendring*, Kole Młodzieży Politycznej i innych organizacjach młodzieżowych.

Czy i jaki wpływ ma młodzież na rozmiary i podział funduszy państwowych dla niej przeznaczonych? Pytanie to jest bardzo istotne, ponieważ istnieje wiele dowodów na to, że sumy rezerwowane w rządowym *Bundesjugendplan* wypłacane są według uznania urzędników zachodnioniemieckiego Ministerstwa do spraw Młodzieży, Rodziny i Zdrowia, które finansuje tylko te organizacje, które uzna za będące w potrzebie, a politycznie godne wsparcia. Honoruje się inicjatywy zgodne z polityką rządu i rządzących partii politycznych. Organizacje, które odeszły od kierunku wyznaczonego przez partie burżuazyjne, chociaż działają legalnie, zgodnie z konstytucją, pozbawia się pomocy finansowej państwa⁶⁹. Nie dotyczy to bynajmniej tylko organizacji współdziałających z Niemiecką Partią Komunistyczną — *DKP*, jak *SDAJ* czy marksistowskiego związku studentów — *Spartakus*. Od lat odmawia się dotacji także innym postępowym organizacjom studenckim, takim jak Zrzeszenie Niemieckich Związków Studenckich (*Vereinigung Deutscher Studenten* — *VDS*) czy *SHB*. Ostatnio odmówiono pomocy finansowej organizacji *Naturfreundejugend* pod zarzutem nazwiązania zbyt daleko idących kontaktów... z młodzieżą państw socjalistycznych⁷⁰.

Zachowawcze tendencje leżące u podstaw *Bundesjugendplan* są ostatnio przedmiotem ostrej krytyki zarówno organizacji młodzieżowych, jak i instytucji państwowych. Zadano sobie pytanie, dla kogo właściwie istnieje fundusz, czy dla tej młodzieży, która jest zrzeszona w politycznych i społecznych organizacjach i bierze udział w różnego rodzaju imprezach międzynarodowych, czy dla tych, którzy potrafili się dostosować do społeczno-politycznego *status quo* i przez to zasługują na poparcie⁷¹. Zrzeszone w *Bundesjugendring* związki młodzieżowe domagają się rewizji dotychczasowych założeń funduszu i opowiadają się za taką jego działalnością, która z punktu widzenia celów wychowania politycznego sprzyjałaby politycznej emancypacji młodzieży, a nie — jak dotychczas — utrwalaniu postaw zachowawczych.

Zachodnioniemieckie organizacje do spraw wymiany, spotkań międzynarodowych i turystyki zagranicznej młodzieży

Wzmocnionym nakładom finansowym RFN na różne formy turystyki zagranicznej młodzieży towarzyszy — również niespotykany na skalę

⁶⁹ E. Guz, *op. cit.*, s. 168.

⁷⁰ „Außerschulische Bildung” nr 3/1976, s. AB/76.

⁷¹ H. Kentler, *Wer fördert Rebellen*. „Deutsche Jugend” nr 11/1970, s. 351.

europijską — wzrost instytucji i organizacji zajmujących się tą dziedziną współzycia międzynarodowego. W RFN działa około 200 takich organizacji zajmujących się wymianą, spotkaniami międzynarodowymi i turystyką zagraniczną młodzieży⁷². Ich częściowe chociażby wyliczenie wykraczałoby znacznie poza ramy niniejszego opracowania. Ograniczymy się więc tylko do niektórych organizacji, które — naszym zdaniem — spełniają funkcje najważniejsze. Należą do nich następujące instytucje:

- Służba Wymiany Młodzieży i Odwiedzin RFN (*Internationaler Jugendaustausch und Besucherdienst der Bundesrepublik Deutschland*) z siedzibą w Bonn,
- Niemieckie Towarzystwo Wymiany Młodzieży (*Deutsche Gesellschaft für internationalen Jugendaustausch e.V.*) — Bonn,
- Międzynarodowy Krąg Roboczy (*Internationaler Arbeitskreis*) — Sonnenberg — Braunschweig,
- Pedagogiczna Służba Wymiany przy stałej Konferencji Ministerstwa Kultury (*Pädagogischer Austauschdienst bei der Ständigen Konferenz der Kulturministerien*) — Bonn
- Instytut Młodzieży przy Zachodnioniemieckiej Komisji do spraw UNESCO (*UNESCO Institut der Jugend*) — Gauting koło Monachium,
- Instytut Pedagogiki UNESCO (*UNESCO Institut für Pädagogik*) — Hamburg.

Inne instytucje i organizacje zajmują się wymianą młodzieży studiującej. Najważniejsze z nich to:

- Niemiecka Służba Wymiany Akademickiej (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*) — Bonn,
- Fundacja im. Fryderyka Eberta — Oddział Wychowania Państwowo-Obywatelskiego — Bonn,
- Międzynarodowy Związek Studencki (*Internationaler Studentenbund*) — Bonn,
- Katolicko-Akademicka Służba Zagraniczna (*Katolisch-Akademischer Ausländer Dienst*) — Bonn,
- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Studenckich (*Verband Deutscher Studentenschaften*) — Bonn.

Niemniej uwagi poświęca się międzynarodowym spotkaniom młodzieży na terenie RFN. Grupy młodzieży różnych krajów przyjeżdżające w celach turystyczno-poznawczych czy turystyczno-studyjnych powierza się opiece Międzynarodowych Ośrodków Młodzieży (*Internationale Jugendbegegnungsstätte*) lub — co zdarza się częściej — tzw. Domom Europejskim (*Europa Häusern*) mieszczącym się m. in. w Marienburgu, Otzenhausen, Schliersee. Międzynarodowe spotkania młodzieży na terytorium

⁷² R. Wagner, *Jugend...*, op. cit., s. 113.

RFN powierza się też wyspecjalizowanym organizacjom młodzieżowym, takim jak Młodzi Federaliści Europejscy (*Junge Europäische Federalisten*) czy Międzynarodowej Służbie Wspólnoty Młodzieży (*Internationale Jugendgemeinschaftsdienst*)⁷³. Spotkania międzynarodowe młodzieży organizuje również kierownictwo federalne Niemieckiej Młodzieży Wschodu — *DJO*.

O znaczeniu tej formy działania w realizacji celów związku świadczyć może kilka danych. Już w pierwszym roku swej działalności, a ściślej tylko w drugim półroczu 1951 r. zdołano zorganizować sześć takich spotkań. Od tamtej pory liczba ich rośnie z każdym rokiem: w 1960 było ich już 26, w 1965 — 43, w 1967 — 52, w 1969 — 68, w 1971 — ponad 70⁷⁴. Wszystkie te spotkania — bez względu na temat — mają swój polityczny kontekst i są podporządkowane ogólnym celom politycznym *DJO*. Popularyzuje się przede wszystkim ziomkowskie koncepcje polityczne oraz dyskredytuje w opinii młodzieży różnych narodów kraje socjalistyczne, szczególnie zaś te, z których przesiedlone zostały niemieckie grupy mniejszościowe.

Niezależnie od instytucji zajmujących się wymianą i spotkaniami międzynarodowymi młodzieży w RFN działa około 60 służb zajmujących się organizowaniem wakacji dla młodzieży (*Jugendferiendienst*). Są to wyspecjalizowane organizacje zajmujące się różnymi formami turystyki zagranicznej młodzieży — w tym także turystyki informacyjno-studyjnej.

Na marginesie warto zauważyć, że działalność i funkcje organizacji zajmujących się wymianą, spotkaniami i turystyką zagraniczną młodzieży jest również przedmiotem zainteresowania instytucji rządowych na szczeblu federalnym. Szczególnie aktywne jest zachodnioniemieckie Ministerstwo do spraw Młodzieży, Rodziny i Zdrowia. Referaty 6, 7, i 8 tegoż ministerstwa zajmują się m. in. zasadami planowania i koordynacji pomocy finansowej oraz zaopatrzenia tych organizacji, jak również koordynacją wymiany młodzieżowej z zagranicą⁷⁵.

Finansowe i organizacyjne nakłady RFN na różne formy międzynarodowych kontaktów młodzieży zachodnioniemieckiej są znaczne. Z drugiej strony pamiętać należy, że stanowią one główny mechanizm społeczno-polityczny kontroli nad zagraniczną aktywnością młodzieży zachodnioniemieckiej, co uwidacznia się szczególnie w przypadku cofnięcia pomocy

⁷³ W samym tylko 1970 r. w spotkaniach takich brało udział 135 tys. młodzieży z innych krajów, patrz: *Jahrbuch der Bundesregierung* 1970, ss. 457 - 476.

⁷⁴ *Geschichte der DJO*. W: *Taschenkalendar für die deutsche Jugend* 1973, ss. 78 - 82.

⁷⁵ Patrz m. in. *Jahrbuch der Bundesregierung*. Bonn 1973, hasło: „Bundesministerium für Jugend, Familien und Gesundheit”, gdzie znajdują się obfite materiały do tego zagadnienia.

finansowej dla organizacji, które odeszły zbyt daleko od kierunku politycznego nakreślonego przez rząd i nie podporządkowują się w pełni instytucjom i organizacjom zajmującym się międzynarodowymi kontaktami młodzieży i instytucjom rządowym na szczeblu federalnym.

Problem aktywności RFN w zakresie turystyki zagranicznej młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki do Polski zajmuje ważne miejsce w całokształcie stosunków zachodnioniemiecko-polskich. Moim zdaniem — warto poświęcić tej problematyce w przyszłości więcej uwagi.